

Rejstřík k 74. ročníku Naší řeči

Věcná hesla jsou vytištěna antikvou (stojatě), jednotlivá slova a jevy, o nichž se pojednává po stránce pravopisné, mluvnické, významové nebo slohové, kurzívou (*ležatě*). Hvězdičkou* jsou označeny stránky, kde je daný jev vyložen obsírněji.

Z K R A T K Y

čes.	= český	předp.	= předpona
etymol.	= etymologie	příp.	= přípona
jaz.	= jazyk, jazykový	pův.	= původ
jm.	= jméno	skloň.	= skloňování
n.	= následující	sloven.	= slovenský
nář.	= nářečí, nářeční	spis.	= spisovný
neskl.	= nesklonný	stč.	= staročeský
nevh.	= nevhodně	tvoř.	= tvoření
odb.	= odborný, odborně	v.	= viz
odvoz.	= odvozování	výsl.	= výslovnost
prav.	= pravopis	význ.	= význam

A

aktuální členění: nedostatky v překládaných větách 219n.
angličtina: úskalí při překladu z angličtiny 216n.
angström [fyzikální jednotka; výsl.] 255
antecedent [pojmenování, respektive pozice předchozí, k níž se vztahuje postcedent] 77n.
asyndeton: rozlišení od juxta pozice 185n.
azylant [žadatel o azyl — postradatelný výraz] 163n.

B

bajka: žánr bajky ve staré české literatuře [recenze knihy J. Tříšky Předhusitské bajky] 244n.
Balhar J. [jubileum] 104
barvy hracích karet (tzv. německých a tzv. francouzských — tvaroslovné problémy z hlediska čísla) 54
bohémistika na Amsterodamské univerzitě 236n.; A. Description of Spoken Prague Czech [recenze knihy Ch. E. Townsenda o pražské češtině] 241n.
Borovičková B. [jubileum] 250
busola [etymol., příbuzná slova] 45n.
buxus [etymol.] 46

C

coulomb [fyzikální jednotka; výsl.] 255
curie [fyzikální jednotka; přípustná alternativní výsl. [kirí] i [kiri]] 255n.

Č

Čapek K.: jazykové a jazykovědné postřehy projevené ve statích Chvála řeči české z r. 1927 a 1937, O dnešním jazyce, Spisovná čeština a jazyková kultura [podle stejnojmenného sborníku Pražského lingvistického kroužku] a Kdybych byl lingvistou 7n.; o naléhavé potřebě slovníku českého jazyka 15
Čechoslovák, Čechoslovan [historie slova] 16n.; [význam] 190
Česká akademie věd a umění [jubileum] 142n.
čechoslovanský [historie slova] 16n.; [význam] 190

Český jazyk a literatura: informace o 39. a 40. ročníku časopisu 35n.

Český jazykový atlas: podíl D. Šlosara 38; podíl J. Balhara 105

čeština: nivelizace češtiny 3; čeština novinářská 10; čeština doby střední 33; čeština barokní [hodnocení] 57; Český jazyk v USA [recenze knihy K. Kučery] 234n.; čeština americká 234n.; čeština mluvená 236; výuka češtiny v zahraničí [ve Švédsku, v SSSR, v USA] 37

D

deformace jazyka v pojetí K. Čapka 10
deminutivum v dětské poezii *63n.; deminutivum lexikalizované 64
demokratizace jazyka v pojetí K. Čapka 8

determinace 181

dia- [etymol., hybridní složeniny, prav.] 109n.

dialektologie: přehled drobnějších prací časopiseckých a regionálních monografií v letech 1895—1945 86n.; přehled dialektologických prací V. J. Duška 132n., I. Hoška 133, Kv. Hodury 135, J. F. Hrušky 136, J. Š. Kubína 136, B. Vydry 139, J. Hallera 140; nářeční popisy a texty 225n.; systematická zpracování nářečí [B. Havránek, J. Bělič, V. Vážný] 228n.; uplatnění metody jazykového zeměpisu [podíl A. Frinty] 229n.; jazyk českých kolonistů za hranicemi 231; mluva sociálních vrstev nebo města 231n.

dialog: jeho stylizovanost a spontánnost rozhovoru 35; monologičnost a dialogičnost v textu 103; dialogické aspekty vyprávění v běžné komunikaci 103; dialog mezi účastníky i pro účastníky komunikační události 103; dialog dyadický [rozhovor dvou osob] 146

diatyp [soubor prostředků specifických pro konkrétní dialog] 35

diatypizace [sociolingvistické a psycholingvistické aspekty] 35

diglosie v češtině [střídání útvarů spisovných a nespisovných při dorozumívání] 236

diskurs [mluvený text — rozlišení od termínu text] 101

dominace, zmnožení 181

dralka (obrozený termín pro busolu) 45
dvojazykovost na rozdíl od dvojazyčnosti viz komunikace dvojazyková

E

edice: nové vydání Jungmannova Slovníku česko-německého 30n.; Předhusitské bajky (Vyšehrad, Praha 1990) 244n.
ekvivalentace (uvádění ekvivalentů v dvojazyčném slovníku) 130
ekvivalenty kontextové, polysémní, synonymní 130
elize podmětu 78n.
etymologie: nevhodné a nesprávné, zavádějící etymologie v publicistice 189n.
explicitnost a implicitnost ve vyjadřování a prohršky proti nim v překládaných textech 222n.

F

farad (fyzikální jednotka; výsl.) 255
figura etymologica (spojení slova s jeho odvozeninou) v dětské poezii 65n.
fokus (soustředění zájmu mluvčího na určitý rys nebo úsek skutečnosti) 193n.; jeho výhodnost pro popularizaci jazykové kultury 197
fonetika: podíl M. Romportla 248 a B. Borovičkové 250n.
fonologický popis pražské češtiny 242n.
francouzština: kniha o francouzštině pro odborníky a širší veřejnost (recenze) 98n.; uskalí při překladu z francouzštiny 221
frazém: latinské frazémy 37
frazologie: v rámci učiva o slovní zásobě 37
fritování (etymol., význ.) 49n.

G

genitiv objektový ve střední češtině 58

H

hantýrka funkcionářská 3
Hauser P. (jubileum) 156n.
heterovalence (nesprávné spojování slov) 130
Hladiš F. (jubileum) 158n.

holocaust (význ., pův., prav. lépe *holokaust*) 162n.

hypersyntax, nadsyntax (syntaktický vztah mezi texty) 181

homonyma: mezijazyková (kdy výrazy znějící v obou blízkých jazycích paralelně mají různé významy) 127; slovo-
tvorná (projev asymetrie sémantických rysů dvou blízkých jazyků) 127
hyposyntax, podsyntax (syntaktický vztah mezi jednotkami nižšími než slovo) 181
hypotaxe, závislost 181, 186

CH

chalup: varianta feminina *chalupa* zachovaná v pomístních jménech 71
chrématonymum (jméno společenského jevu, společenské instituce, předmětu nebo výrobku) 210

I

imperativ v přesvědčovacích textech revolučního období po 17. listopadu 1989 201n.
implicitnost a explicitnost ve vyjadřování a prohršky proti nim v překládaných textech 222n.
Indián nebo lépe *indián*? (prav.) 106
Inka (prav., význ.) 254n.
intelektualizace jazyka v pojetí K. Čapka 8
intonace: stoupavě klesavá 23; zvolací 24
izotopický řetězec (posloupnost plnovýznamových pojmenování a/nebo zájmených výrazů vztahujících se k témuž objektu řeči) 77n.

J

jazyk: národní 2; jeho intelektualizace a demokratizace v pojetí K. Čapka 8; živý a literární 10; literární 10; jeho deformace 11; běžně mluvený 27
jazyková kultura 2, 113n.; jazyková kultura a prestiž jazyka 120; přehled vývoje jazykové kultury v období 1918–1945 *169n.; vliv Pražského lingvistického kroužku na jazykovou kulturu 175n.; o kulturu publicistického jazyka 189n.; výhodnost pojmu fokus

pro popularizaci jazykové kultury 197;
— v. i kultura řeči

jazyková varianta menšinová, národnostní, kmenová a také přistěhovalecká 234

jazykové inovace v baroku 59n.

jazykový rozbor: všestranný ve vyučování 37

jazykový standard vyšší a nižší 119

jazykový systém přisvědčovací a přesvědčovací, respektive autoritativní (totalitární) a parlamentní 14

jazykový úzus barokní 57n.

joule [jednotka práce; přípustná alternativní výsl. [džaul] i [džoul] 255n.

jubilea: D. Šlosar 38n.; J. Balhar 104n.; Česká akademie věd a umění 142n.; J. Mistrík 148n.; M. Těšitelová 151n.; A. Kamiš 157n.; P. Hauser 156n.; F. Hladíš 158n.; J. Novotný 246n.; M. Romportl 248n.; B. Borovičková 250n.

Jungmann J.: nové vydání jeho Slovníku česko-německého 30n.; první pokus o syntetický monografický popis, rozbor a osvětlení Jungmannova díla v předmluvě vydavatele J. Petra 31; zkratky uváděné J. Jungmannem v jeho slovníku 32

junkce (spojování výpovědí pomocí spojovacích prostředků, junktorů, zejména „souřadících“ spojek) 185

junktur 185

juxtapozice (pouhé postavení výpovědí za sebou bez explicitních lexikálních prostředků) 185; rozlišení od asyndeta 185n.

K

Kamiš A. (jubileum) 154n.

kodifikace jazyková 4; kodifikace J. Dobrovského 61; kodifikační příručka Pravidla českého pravopisu z roku 1913 171n.

kompas (etymol., rozlišení od *busola*) 45n.

kommunikace 145n.; mluvená a psaná 146; jejich společné a odlišné vlastnosti 101; kritéria výběru řečových událostí 102; pracovní komunikace 102; dvojjazyková komunikace (dorozumívání uživatelů dvou blízkých jazyků) 124n.; recenze skript J. Mistríka o některých činitelích dorozumívacího procesu 145n.; komunikace dialogická 147; řečová 147

kommunikační činitelé: situační a mentální 148

kommunikační proces 146

kommunikační situace 146

kommunikační vektor (činitel komunikačního procesu) 146

kommunikační záměr 22n., 36, 147, 192n.

kommunikant (účastník komunikačního procesu) 146

kommunikativní aspekt 36

kommunitní mluva 234

konektor (exponent mezivětných vztahů) 77, 185

konexe (připojování výpovědí po koncovém signálu pomocí připojovacích prostředků, konektorů) 185

konfrontační lingvistika: vzájemné působení češtiny a slovenštiny vlivem dvoj-jazykové komunikace 124n.; požadavek relativní úplnosti při konfrontační lexicografii blízkých jazyků 129; vliv jazyka originálu na český překlad 216n.

koordinace 181n.

kultivovanost řeči 114n.

kultura řeči 113n.; mluvené řeči 3; kultura jazyka 114n.; souvislost kultury jazyka s kulturou řeči 115; kultura řeči jako součást kultury vůbec 116; vyšší a nižší jazykový standard v hromadných sdělovacích prostředcích 118n.; — v. i jazyková kultura

L

lexikalizované metafory: nebezpečí pro ekvivalentnost překladu 217

lexikálně-syntaktické jevy a prohrěšky v překládaných textech 220n.

lexikum pražské češtiny 244

lexikografie: K. Čapek o naléhavé potřebě slovníku českého jazyka 15; požadavek relativní úplnosti (nikoli jen difference) při zpracovávání slovníků blízkých jazyků 129; práce na Slovníku pomístních jmen v Čechách 211n.

litanie (litanické řady veršů) v Nezvalově Edisonu 238

literární text: jeho recepce a interpretace 35

M

maxwell [fyzikální jednotka; výsl.] 255

Mistrík J. (jubileum) 148n.

mluva: monografie B. Dejmk o mluvě hradecké mládeže 27n.; mluva městská 27; mluva profesní 36; pražská čeština 242n.

monografie: B. Dejmek, Běžně mluvený jazyk (městská mluva) města Přelouče (Hradec Králové 1976) 27n.; D. Šlosar, Tisíciletá (Praha 1990) 95n.; H. Walterová, Le français dans tous les sens (Paříž 1988) 98n.; J. Mistrík, Výberová prednáška zo slovenského jazyka. Vektory komunikácie (skriptum filozofickej fakulty Univerzity Komenského, Bratislava 1990) 145n.; K. Kučera, Český jazyk v USA (AUC Philologica Monographia 1990) 234n.; Ch. E. Townsend, A Description of Spoken Prague Czech (Slavia Publishers, Inc., 1990) 241n.; J. Trifška, Předhusitské bajky (Praha 1990) 244n.; — v. i sborníky

monolog: monologičnost a dialogičnost v textu 103; monologický projev k většinu kolektivu 146

morfologické zvláštnosti pražské češtiny 243n.

N

nekrology: Jaromír Spal 42 [dále 41, 40, 43]; Ludvík Pokorný 43; Hana Marešová 251

němčina: německé hláskové změny ve vývoji příjmení Fišnar 161; úskalí při překladu z němčiny 216n.

neologismy: V. J. Rosy a J. Jungman na 58

nivelizace mateřštiny 3

norma spisovného jazyka v pojetí K. Čapka 11; spisovná norma v mluvené podobě 36; starší spisovná norma vědomě potlačována barokními autory 59n.; noremní uvolněnost americké češtiny 235; preskriptivní (předpisující) pohled na normu 241

Novák A.: jeho reakce na Havránkovu stať ve sborníku Spisovná čeština a jazyková kultura 11n.

Novotný J. (jubileum) 245n.

O

obecná čeština 60; jazykové znaky obecné češtiny 28; posílení pozic obecné

češtiny 36; A Description of Spoken Prague Czech (recenze knihy Ch. E. Townsenda) 241n.

ohrad: maskulinum, zaniklá varianta slova *ohrada* zachovaná v pomístních jménech 70

oikonymum (jméno sídliště, a to i pustého a zaniklého) 213

onomastika: jména hradů a zámků (prapopisné problémy) 54n.; morfologie pomístních jmen (koncovka *-ech* v 6. pádě množ. čísla u substantiv typu *žena*) 69n.; charakteristika pomístních jmen *208n.; práce na Slovníku pomístních jmen v Čechách 211n.

onomaziologické východisko 196

onomaziologický příznak 195

onymický slovník (slovník vlastních jmen) 213

opakování slov v dětské poezii 60n.

oslovení v přesvědčovacích textech revolučního období po 17. listopadu 1989 202n.

oštěpař, oštěpář (slovotvorné varianty) 51

otázka: doplňovací 23; řečnická nebo rozvažovací 25

P

paralingvistické prostředky: proxemické, haptické, posturické, kinezické, gestické, mimické aj. 147

parataxe, souřadnost 181n.; souřadnost členská, větná 183, smíšená 184; parataktické spojovací prostředky 184

pikska (obecně čes., etymol.) 46

pisánská věž (tvoř. slova) 55

podmět: vyjadřování podmětu v textu *75n.; pronominalizace podmětu 78n.; elize podmětu konkuruje pronominalizací 80; závazná realizace podmětu opakováním pojmenování 84

podřazování: hypotaktické spojování výpovědí v textu formou nepravé vedlejší věty vztahné a spojkové 183

Pokorný L. (nekrolog) 43

popularizace: D. Šlosar, Tisíciletá (Praha 1990) 95n.

postcedent (prostředek, respektive pozice, který se vztahuje k nějakému pojmenování, antecedentu) 77n.

práce: skloňování v 3. (pracem místo

pracím) a 6. pádě množ. čísla (*pracech* místo *pracích*) 507n.

pravopis: pravopis jmen hradů a zámků *54; *Indián* nebo lépe *indián*? 106; *dia pivo* — *dia-pivo* — *diapivo* (pravopis hybridních složenin s komponentem *dia-*) 109; srovnání Pravidel českého pravopisu z let 1902 a 1913 171n.; výsměšné užití chybného pravopisu v přesvědčovacích textech revolučního období po 17. listopadu 1989 206; oprávněnost psaní *Inka* s velkým I 254n.

predikace 181

pronominalizace podmětu osobním zájmenem 3. osoby 78n. nebo ukazovacím zájmenem *ten* 81n.

přechylování cizích příjmení 4

překlad: k jazyku překladové prózy, nedorozumění, k nimž při překladech dochází 215n.

puška (etymol.) 46

reliefizace strukturního celku (upozadování nebo zvýrazňování některých částí strukturního celku) 187

R

Romportl M. (70. výročí narození) 250n.
rým: v dětské poezii 65; dvojslabičný 66; useknutý 66; neúplný 66; střídavý 67

Ř

řazení (přidávání jedné výpovědi k druhé funkcí, konexí nebo juxtapozicí) 185
řeč přímá a nepřímá 96

řečové akty (podle funkcí: asertivní, direktivní, komisivní, expresivní, deklarativní a explozivní) 147

řici, *říkat* jako ukazatelé komunikačních záměrů a postojů mluvčích 22n.

S

sborníky: jazykovědný Sborník prací filozofické (!) fakulty brněnské university (!) (ročník 1988) 96n.; *Gesprochene und geschriebene Kommunikation. Voraussetzungen und gesellschaftliche Funktionen* (Mluvená a psaná komunikace. Předpoklady a společenské funkce) (18. svazek *Linguistica*, ÚJČ, Praha 1989) 100n.; *Czech Studies:*

Literature, Language, Culture (Amsterdam 1990) 236n.; — v. i monografie semiotika: poznámky k semiotice R. Barthesa a J. Mukařovského 237

slokoňování podstatného jména *práce* v 3. a 6. pádě množ. čísla 47n.

slavistika: rekonstrukce protobaltského slovesného systému a vývoj slovesných časů v baltských a slovanských jazycích 96

slogany vzniklé v revolučním období po 17. listopadu 1989 204n.

slova přejatá a přejímaná 4

slovenština: vzájemné působení češtiny a slovenštiny vlivem dvojjazykové komunikace 124n.; větší výskyt distributiv a reflexiv než v češtině 127; jazyková poradna odpovídá (Slovenské pedagogické nakladatelstvo, Bratislava 1988) (recenze osvětové publikace) 239

slovesa: *řici*, *říkat* 22n.; protobaltský slovesný systém 96; vývoj slovesných tvarů v baltských a slovanských jazycích 96

slovotvorba v. tvoření slov

slovotvorná motivovanost 194

slovotvorný význam 195

složená slova: hybridní složená slova s 1. komponentem *dia-* 109n.; význam a původ slova *holocaust* 162n.

souřadnost: podle toho, co je souřadně spojeno, rozeznáváme členskou, větovou a smíšenou, podle sémantického vztahu mezi souřadně spojenými výrazy koordinační (několikanásobnost), apoziční a determinativní 183n.

Spal J. (nekrolog) 42 (dále 41, 40, 43)
sponzor (etymol., významový posun vlivem angličtiny, derivace) 52n.

srovnávání jazykověda v. konfrontační lingvistika

strukturnalismus pražský v 30. a 40. a francouzský v 60. a 70. letech mají totožné nebo obdobné inspirační zdroje 237

stylová hodnota slova: prohrěšky při překládání 224

subordinace 181

sympatizant [sympatizující osoba, sympatizátor, sympatizér — postradatelný výraz] 163n.

syndeton (vyjádření možného spojovacího prostředku asyndetového spojení výpovědí) 186

syntax: syntax textová 37; hyposyntax, podsyntax — hypersyntax, nadsyntax 181; tázací věty v přesvědčovacích textech revolučního období po 17. listopadu 1989 203n.; syntaktická zvláštnost vztažného *co* v pražské češtině 244; práce J. Novotného v oboru syntaxe 246n.

S

Šlosar D. [jubileum] 38

T

tempo řeči: nutné změny v projevu 117
teorie jazyka: evolucionistická A. Schleicher 97; obecná u F. de Saussura 237
Těšitelová M. [jubileum] 151n.

text: rozlišení od termínu diskurs 101;
texty akustické a optické, popř. i taktilní a mentální 101; texty smíšené (slovní komentář k obrazovému záznamu) 101; monologičnost a dialogičnost v textu 103

textémy (základní syntaktické jednotky tvořící text) 181

tvarosloví: barvy hracích karet 54

tvoreň slov: přechylování cizích, méně obvyklých příjmení 4; přídavná jména od cizích místních jmen 55n.; obyvatelská jména na *-an* nebo na *-ák* 165n.; fokus 193n.; slovtvorná motivovanost a slovtvorný význam 194n.; onomaziologický příznak a onomaziologické východisko 195

V

vánoce (etymol. a lidová etymologie jednoho publicisty) 190

varianty jazykové: menšinové, národnostní, kmenové a přistěhovalecké 234; varianty lokální 242

vazby slovesné: nebezpečí pro ekvivalentnost překladu 218n.

větná pozice: její realizace (postcedent a antecedent) 77n.

vsouvání (vkládání jedné výpovědi do jiné výpovědi) 186

výpověď 22n.; 185; metakomunikační výpověď 102

výpovědní spojení (vícevýpovědní útvar, v němž výpovědi tvoří nejen sémantic-

ký, ale i zvukový, popř. grafický celek) 185

výslovnost spisovná 4; výslovnost názvů fyzikálních jednotek a její posun v češtině 255n.

vyučování: všestranný jazykový rozbor 37; výuka češtiny v zahraničí (ve Švédsku, v SSSR, v USA) 37; náročnost na řečovou aktivitu už od nejnižších ročníků 121; informace o 39. a 40. ročníku časopisu Český jazyk a literatura 35n.

X

xerodoxovat (zatím lépe než *xerovat*; pův.) 165n.

Z

zdrobnělina v. deminutivum

zkratky: neúplnost a nejednotnost zkratek uvedených v Jungmannově Slovníku česko-německém 32

znaky jazykové v obecné češtině 28; znaky regionální 29

AUTOŘI POSUZOVANÝCH SPISŮ, ČLÁNKŮ A PŘEDNÁŠEK

Bartáková J. 97
 Bartoněk A. 97
 Bečka J. V. 35
 Čechová M. 36, 37
 Čmejrková S. 103
 Daneš F. 37, 101
 Dejmek B. 27
 Dokulil M. 37
 van Duijkerenová M. 238
 Erhart A. 96
 Gavora P. 35
 Grepl M. 96
 Grygar M. 236, 237
 Grygarová-Rechzieglová A. 236
 Hanzíková L. 97
 Hartung W. 101
 Hausenblas K. 37
 Hejdánek L. 237
 Hlavsa Z. 101
 Hoffmannová J. 102
 Holšánová J. 103
 Hrbáček J. 37
 Hrdličková H. 37
 Chloupek J. 36
 Jakobson R. 238
 Jakubec D. F. 236
 Jankovič M. 237
 Janýšková I. 96
 Jiráček J. 97
 Karlík P. 96
 Kořenský J. 102
 Kožmín Z. 36
 Krčmová M. 97
 Kučera K. 37, 234n.
 Kufáková E. 37
 Lemov A. 97

Lízalová L. 97
 Mistrík J. 145n.
 Mrázek R. 96
 Müllerová O. 103
 Nebeská I. 102
 Němec I. 36
 Neumannová A. 35
 Nitscheová U. 103
 Pala K. 96
 Palková Z. 36
 Pavlíková K. 97
 Pisárčiková M. 239
 Piřha P. 238
 Podhorná V. 37
 Fynsent R. B. 236
 Roloffová M. 103
 Romportl S. 97
 Seehofnerová J. 96
 Sladovníkovi Z. a Š. 102
 Spal J. 36
 Stejskal M. 238
 Styblík V. 37
 Šebesta K. 37
 Širokovová A. 37
 Šlosar D. 95
 Šoltys O. 103
 Techtmeierová B. 102
 Townsend Ch. E. 241n.
 Trommerová S. 103
 Třířka J. 244n.
 Uher F. 35
 Unger F. 102
 Viehweger D. 103
 Vodička F. 238
 Walterová H. 98
 Žaža S. 97